

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

УДК 374.7

ББК 74.4

О-72

ISBN

Рецензенти:

Сорочан Т.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Бідюк Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 2 від 24 лютого 2020 року), Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27 лютого 2020 року)

Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Київ, Харків : Інститут освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020. 544 с.

У монографії здійснено аналіз освіти дорослих як чинника розвитку людського капіталу в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, розкрито особливості теорії та практики організації навчання дорослих в Україні та провідних країнах світу, визначено особливості андрагогічної науки та її значення для системи управління людськими ресурсами, окреслено тенденції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів та андрагогів, визначено освітні потреби різних категорій дорослого населення.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, усіх, кого цікавлять питання безперервного навчання та освіти дорослих.

2.22.	Аналіз ефективних практик розвитку медіа компетентностей в освіті дорослих у США та Канаді (<i>Головченко Г.О.</i>)	232
2.23.	Неформальна освіта засуджених як інструмент зниження рівня рецидивної злочинності у Великій Британії (<i>Черкаський Я.А.</i>)	242

Розділ 3. Андрагогіка та управління людськими ресурсами

3.1.	Побудова внутрішньої системи забезпечення якості загальної середньої освіти (<i>Григораши В.В.</i>)	251
3.2.	Акмеологічна оцінка управлінської культури керівника закладу освіти (<i>Григораши О.В.</i>)	255
3.3.	Професійне самовдосконалення керівника закладу освіти як умова підвищення якості освіти (<i>Гречаник О.Є.</i>)	261
3.4.	Підвищення управлінської компетентності керівника школи як домінуюча складова модернізації загальної середньої освіти (<i>Мармаза О.І.</i>)	266
3.5.	Сучасні підходи до розвитку персональної компетентності керівника закладу дошкільної освіти (<i>Попович О.М.</i>)	271
3.6.	Розвиток управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти (досвід Полтавського ОІППО) (<i>Королюк С.В.</i>)	277
3.7.	Рефлексивне управління закладом освіти (<i>Швардак М.В., Дубюк В.Р.</i>)	283
3.8.	Організація роботи з питань збереження здоров'я та безпеки життєдіяльності в закладі дошкільної освіти (<i>Вітер Л.Ю.</i>)	287
3.9.	Андрагогічні основи підготовки майбутніх магістрів у педагогічних ЗВО (<i>Герасимова І.Г., Галич Т.В.</i>)	292
3.10.	Професійна діяльність геронтолога (<i>Коваленко О.Г.</i>)	298
3.11.	Освіта дорослих у соціальній профілактиці торгівлі людьми: стан розробленості проблеми в теорії соціальної педагогіки (<i>Трубавіна І.М., Каплун С.О.</i>)	303

Розділ 4. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогів й андрагогів

4.1.	Особистісно зорієнтований підхід до підвищення кваліфікації педагога (<i>Хлебнікова Т.М.</i>)	308
4.2.	Organization of methodological work in preschool educational institutions as a historical and pedagogical problem (<i>Chahovets A.I.</i>)	314
4.3.	Європейські моделі неперервної освіти вчителів (<i>Коваленко О.А., Коваленко Л.М.</i>)	319
4.4.	Новітні моделі підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (<i>Водолазська Т.В.</i>)	323
4.5.	Організація неперервної освіти вихователів закладів дошкільної освіти як психолого-педагогічна проблема (<i>Портян М.О.</i>)	328

<http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (дата звернення 15.01.2020).

4. Нова школа. Простір освітніх можливостей. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf> (дата звернення 15.01.2020).

5. Сендж П. П'ята дисципліна: Мистецтво і практика організації, що навчається. Харків, 2006. 384 с.

4.5. Організація неперервної освіти вихователів закладів дошкільної освіти як психолого-педагогічна проблема

Портян М. О.

Сучасні соціально-економічні зміни ставлять перед фахівцями завдання конкурентоспроможності, ініціативності, готовності до навчання упродовж усього життя. Необхідною складовою такого навчання, що забезпечує саморозвиток, адаптацію до ринкових відносин, розвиток професійної майстерності, є неперервна освіта.

Зазначаючи про неперервну освіту вихователів закладів дошкільної освіти, маємо на увазі саме освіту дорослих, декларовану нині ЮНЕСКО. Так, на 38-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді 2015 р. була прийнята Рекомендація про навчання й освіту дорослих [6], спрямована на підтримку здійснення рамкової програми дій «Освіта-2030», яка має на меті швидкі зміни, заохочує можливість навчання впродовж усього життя і визначає три основні галузі навчання та набуття вмінь та навичок:

- грамотність та базові навички;
- неперервне підвищення освітніх і професійних навичок;
- ліберальна, народна і суспільна освіта та цивільні навички.

Освіта дорослих у Рекомендації [6] розглядається як засіб, що дозволяє реалізувати економічні, політичні, соціальні та культурні права і відповідає ключовим критеріям наявності, доступності, відповідності вимогам та адаптованості.

Ця Рекомендація пов'язана з Рекомендацією ЮНЕСКО про технічну і професійну освіту підготовки фахівців (2015), яка містить конкретні положення щодо неперервного професійного навчання та підвищення кваліфікації.

Відповідно до Меморандуму неперервної освіти Європейського Союзу неперервна підготовка фахівців передбачає навчання на робочому місці, неперервну професійну підготовку та підвищення професійного рівня з можливим наданням кваліфікації. Метою неперервної підготовки є розширення прав і можливостей фахівців, сприяння забезпеченню зайнятості, отримання гідної роботи і навчання впродовж усього життя (розвиток знань, навичок і компетенцій в інтересах забезпечення зайнятості, службового зростання тощо).

Технічна і професійна освіта та підготовка допомагають людині «перейти» від освіти до галузі праці, поєднувати навчання і трудову діяльність, зберігати свою затребуваність на ринку праці, приймати обґрунтовані рішення й досягати поставлених цілей [5].

У Рекомендації [6] передбачаються можливості навчання дорослих, як у державних, так і в приватних установах, зокрема навчання на робочому місці (підготовка без відриву від виробництва, командировання, учнівство і стажування), у домашніх або інших умовах, а також заохочення й пропаганда інформальної освіти (самостійна підготовка, групова форма чи інші форми соціального навчання).

Окрім професійних знань, навичок і компетентностей, у процесі навчання дорослих повинно забезпечуватися набуття базових навичок і ґрунтовне розуміння наукових, технічних, соціальних, культурних, екологічних, економічних та інших аспектів розвитку суспільства; розвиток загальнокорисних і підприємницьких навичок, необхідних для здорового способу життя, безпеки праці, культурного розвитку, формування відповідальної громадянської позиції та стійкої життєдіяльності, знань трудового права.

У Рекомендаціях [6] звернено увагу на важливий аспект неперервної освіти – використання потенціалу інформаційних і комунікаційних технологій як засобу дистанційного та онлайн-надання освітніх послуг.

Отже, нині неперервна освіта є невід'ємною складовою існування та розвитку сучасного суспільства, що забезпечує гідне існування його членів.

Слід зазначити, що неперервна освіта є процесом і результатом засвоєння знань, освоєння вмінь, відпрацювання навичок. При цьому її особливість полягає в тому, що вона може бути отримана за допомогою таких способів організації освітнього процесу: формальної освіти, неформальної освіти, інформальної освіти [2; 4].

Згідно з Меморандумом про неперервну освіту Європейського союзу, неформальна та інформальна освіта є рівноправними складниками процесу навчання [5].

Дослідження В. Горшкової [1] дозволяє визначити такі способи неперервної освіти в освітніх процесах різного типу:

- формальну освіту людина отримує в межах відповідного соціального інституту (в освітній організації загальної, професійної, додаткової освіти);
- неформальну освіту людина отримує поза спеціальним освітнім простором (в освітніх і громадських організаціях, клубах, гуртках, під час індивідуальних занять із репетитором або тренером, на курсах, тренінгах, у процесі опанування коротких програм, які пропонуються на будь-якому етапі освіти або трудової діяльності), при цьому в ньому чітко окреслено мету, методи й результат навчання. Неформальна

освіта, як правило, не супроводжується видачею документа, найчастіше носить цілеспрямований і систематичний характер;

- інформальну освіту людина отримує здебільшого спонтанно в процесі життєдіяльності: трудових процесах, святах, у театрі, сім'ї, туристичних поїздках. Особливе місце в сучасній інформальній освіті належить системі засобів масової комунікації (телебачення, інтернет, радіо, кінематограф, музика тощо).

Взаємодію формальної, неформальної та інформальної освіти визначаємо необхідним інтегрованим базисом для актуалізації науково-дослідного та освітнього потенціалу розвитку сучасної людини.

Таким чином, неперервна освіта відрізняється широким спектром варіантів і гнучкими можливостями навчання, зокрема програми «другого шансу» [3], що дозволяє заповнити прогалини в початковому навчанні, актуалізувати його, зробити усвідомлений вибір іншого напрямку професійної освіти для опанування професійної діяльності відповідно до змінених запитів, самовизначення, вимог часу і ринку праці.

Одним з основних елементів у неперервному процесі навчання, що дозволяє дорослим здобувати знання, навички та компетентності, є неперервна освіта вихователів закладів дошкільної освіти.

У сучасних умовах необхідність упровадження неперервної освіти вихователів закладів дошкільної освіти обумовлена тим, що дошкільна освіта є першим рівнем загальної освіти. Це підвищило її статус і вимоги до рівня кваліфікації та визначило розробку й реалізацію додаткових професійних програм професійної перепідготовки, що забезпечують можливість ведення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти.

Дошкільна освіта внесена до загальної системи модернізації української освіти. Це потребує від вихователів закладів дошкільної освіти постійного підвищення своєї кваліфікації (в її різних формах і організаціях) упродовж усієї професійної діяльності.

Неперервна освіта вихователя безпосередньо пов'язана з її якістю. Це знаходить підтвердження в міжнародних шкалах комплексної оцінки якості освіти в дошкільних освітніх організаціях ECERS-R [7]. Дана шкала містить щорічну оцінку роботи установи у формі письмової оцінки результатів діяльності, яка щорічно надається членам колективу (досягнення вихователів та аспекти, які потребують поліпшення). Для підвищення ефективності роботи дошкільної освітньої організації вихователі самостійно оцінюють результати своєї роботи, беруть участь у регулярному методичному контролі діяльності з наданням зворотного зв'язку, отримують допомогу та підтримку в здійсненні своєї професійної діяльності [7, с. 98-99].

Окремо в шкалах виділений параметр «Можливості для підвищення кваліфікації», що передбачає неперервну освіту вихователів. Так, у дошкільній освітній організації для молодих вихователів має бути передбачено детальне введення в професію, яке

охоплює питання взаємодії з дітьми та батьками, методи виховання, відповідні заняття. До обов'язків адміністрації закладу дошкільної освіти повинно входити регулярне підвищення кваліфікації педагогів (семінари, вебінари, виробниче навчання в спеціально запрошених фахівців).

Шкали ECERS-R визначають таку періодичність підвищення кваліфікації:

- спеціально організоване – мінімум два рази на рік (або в закладі дошкільної освіти, або на курсах);
- щомісячні збори колективу, які включають заходи щодо підвищення кваліфікації вихователів.

У шкалах передбачається, що відповідальність за неперервну освіту вихователів закладів дошкільної освіти несе адміністрація освітньої організації. Вихователям повинна надаватися підтримка для відвідування курсів, конференцій, семінарів, недоступних у дитячому закладі (звільнення від роботи, компенсація транспортних витрат, оплата участі в конференції). На території організації повинна бути сучасна бібліотека (вихователям повинні бути доступні мінімум 25 книг, брошур або аудіо- чи відеоматеріалів), в якій є актуальні матеріали з різних проблем виховання дошкільнят (книги, які були опубліковані впродовж останніх 10 років, а також газети і журнали за останні 2 роки).

В умовах актуалізації неперервної освіти вихователів закладів дошкільної освіти особливого значення набувають організації додаткової професійної освіти. Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє додаткову професійну освіту приєднати до загальної системи неперервної освіти та допомогти педагогам ефективніше та продуктивніше оволодіти освітніми процесами різного типу.

Розглянемо на прикладі роботи кафедри теорії і технології дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди як здійснюється неперервна освіта вихователів закладів дошкільної освіти.

Програми професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації реалізуються денною та заочною формами навчання, що дозволяє вихователям закладів дошкільної освіти отримувати формальну освіту без відриву від роботи. Програми містять стажування на базі регіональних стажувальних майданчиків – закладів дошкільної освіти, переможців освітніх конкурсів різного рівня.

Кафедра активно здійснює неформальну освіту вихователів закладів дошкільної освіти. Періодично проводяться аналітичні сесії за результатами підвищення кваліфікації, на яких вихователі закладів дошкільної освіти презентують результати своєї роботи. Професорсько-викладацький склад кафедри бере участь у семінарах і нарадах з проблем дошкільного освіти, надає консультації з методичних питань,

проводить експертизу освітніх програм та інших матеріалів вихователів закладів дошкільної освіти.

Для залучення педагогів в інформальну освіту членами кафедри здійснюється методичний супровід переліків якісних джерел мережі «Інтернет» із проблем дошкільної освіти, переліків дослідних робіт сучасних учених, творів дитячих письменників, художників, кінематографістів, що дозволяють підвищити рівень освіти вихователя та якість дошкільної освіти.

Неперервна освіта вихователя через комплексне здійснення формальної, неформальної та інформальної освіти дозволяє професійно розвиватися відповідно до своїх інтересів, потреб, професійних вимог та кар'єрних запитів. Свобода вибору та діяльності, що обумовлена різними способами організації неперервної освіти, дозволяє вихователям закладів дошкільної освіти обрати власний шлях розвитку, визначати зміст та форми становлення свого професіоналізму.

Література

1. Горшкова В. В. Взаимодействие формального, неформального и информального образования как современное направление развития человека. *Электронный научно-методический журнал «Концепт»*. 2014. Т. 26. С. 176–180. URL:<http://e-koncept.ru/2014/64336.htm>.

2. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія. Ун-т менеджменту освіти НАПН України. К., 2010. 528 с.

3. Ковбасюк Т., Лютко О. Підвищення кваліфікації як складова безперервної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1-2. С. 105–108. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1.2_28.pdf.

4. Козловська Г. В. Безперервна освіта в Європі та Україні: соціологічний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. (Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління)*. С. 13–20.

5. Меморандум неперервної освіти Європейського Союзу (A Memorandum on Lifelong Learning). Лісабон, 2000. URL: www.znanie.org/docs/memorandum.

6. Рекомендация об обучении и образовании взрослых (2015). Опубликовано в 2016 г. Организацией Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры и UIL. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232596r.pdf>.

7. Хармс Т., Клиффорд Р. М., Крайер Д. Шкалы для комплексной оценки качества образования в дошкольных образовательных организациях. М. : Национальное образование, 2015. 116 с.